

СУБТЕКСТ АДРЕСАЦІЇ ЯК ПРАГМАТИЧНА ОЗНАКА НІМЕЦЬКОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Стаття присвячена дослідженню формування прагматичного аспекту в німецьких текстах академічного жанру, предметом дослідження є інтенції автора, які пов'язані з пошуком оптимальних способів репрезентації наукового знання. Субтекст адресації розглядається як вияв прагматичності у політекстуальній моделі наукового тексту.

Ключові слова: прагматичний аспект, прагматична установка, науковий текст, академічний жанр, субтекст адресації, композиційно-орієнтуючі, делімітуючі та мисленнєво-активізуючі оператори.

Статья посвящена исследованию формирования прагматического аспекта в немецких текстах академического жанра, предметом исследования являются интенции автора, которые связанные с поиском оптимальных способов репрезентации научного знания. Субтекст адресации рассматривается как отображение прагматичности в политекстуальной модели научного текста.

Ключевые слова: прагматический аспект, прагматическая установка, научный текст, академический жанр, субтекст адресации, композиционно-ориентирующие, делимитирующие та мыслительно-активизирующие операторы.

The article is devoted to the research of formation of a pragmatic aspect in German academic genre texts, the subject of the research is author's intentions, which are connected with the research of the best ways of representing scientific knowledge. The subtext of addressing is regarded as an expression of pragmatic approach to polytextual model of scientific text.

Key words: *pragmatic aspect, pragmatic setting, scientific texts, academic genre, subtext of addressing, compositional and focusing, delimiting and mental-activating operators.*

У межах комунікативної лінгвістики виокремлюють прагматику – порівняно молодий розділ мовознавства, котрий вивчає комплекс проблем, пов'язаний з адресантом, адресатом та їх взаємодією в комунікації. Ці аспекти розглядаються в дослідженнях цілої плеяди вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, зокрема В.В. Богданова, М.П. Гаїбової, В.І. Карабана, І.П. Сусова, Г.Г. Почепцова, І.С. Шевченко, К. Büller, G. Jule. Прагматика охоплює вивчення фактів мови в аспекті людської діяльності, комунікації, що впливає на поведінку учасників комунікативного процесу, на принципи відбору й використання мовних одиниць, детермінованих прагматичними чинниками. Мова розглядається як «гнучкий спосіб знакової репрезентації досвіду та комунікативної взаємодії між членами даної соціоетнокультурної спільноти у будь-якій конкретній ситуації» [7: 37]. Прагматичність належить до основних ознак тексту [3: 154].

Актуальність цієї розвідки зумовлена спрямованістю на дослідження функціонування мови, використання певних мовних засобів у системі комунікації, специфікації прагматичних параметрів слів, виразів, придатних і допустимих для комунікативного акту.

Метою статті є проаналізувати чинники, що формують прагматичний зміст німецького наукового тексту академічного жанру.

Окреслена мета передбачає розв'язання наступних **завдань**:

- виокремити прагматичний інвентар німецького наукового тексту;
- з'ясувати значущість субтексту адресації та виявити й охарактеризувати його мовні маркери;
- дослідити особливості формування прагматичної забарвленості німецького наукового тексту;

- проаналізувати прагматичні функції субтексту адресації на матеріалі німецьких дисертаційних досліджень.

Об'єктом дослідження є прагматичний аспект німецького наукового тексту.

Предметом вивчення є субтекст адресації як реалізація прагматичної ознаки німецького наукового тексту в межах політекстуального підходу.

Матеріалом дослідження слугували німецькі дисертаційні дослідження з різних спеціальностей.

Засоби формування прагматичного аспекту є специфічними для тексту окремого функціонального стилю. Оскільки науковий текст якісно відрізняється від усіх інших типів текстів низкою лише йому характерних рис та особливостей функціонування, справедливо вважати, що для формування прагматичного аспекту у німецьких текстах академічного жанру слід використовувати специфічні засоби.

Два рівні аналізу відображають прагматичність – поверхневий (знаковий) та глибинний (когнітивно-семантичний) [7: 11]. Прагматичний аспект тексту віддзеркалює комплекс взаємопов'язаних питань щодо адресанта, адресата та їх взаємодії в процесі комунікації, а також ситуації спілкування [5: 164], коли можна констатувати вплив та взаємовплив мовних та позамовних чинників у комунікативному акті, що є основою для формування прагматичності. Суть прагматичної установки полягає в усвідомленому прагненні адресанта зумисне певним чином вплинути на адресата [8: 148]. Автор наукового тексту ставить за ціль запевнити читача в істинності запропонованого ним наукового положення, тому він використовує спеціальні засоби впливу на адресата [1: 69], які спричиняють залучення читача до наукового діалогу. Композиційна поетапність побудови текстів академічного жанру детермінована евристичним мисленням вченого в основних його фазах: **проблемна ситуація /**

проблема → ідея / гіпотеза → докази / аргументація → висновок / закон [1: 76] і відображає хід думок вченого.

Прагматична установка тексту реалізується трьома основними структурними складовими, до яких належать задум, композиція та стиль [4: 7]. Прагматичні установки утворюють певну ієрархію згідно системного підходу, яка в свою чергу є передумовою для створення прагматичності і дозволяє припустити, що тексту, а науковому тексту зокрема, властива комунікативно-прагматична структура [8: 149]. Під комунікативно-прагматичною структурою слід розуміти «певним чином організований та впорядкований мовними засобами зміст тексту у відповідності з комунікативною цільовою установкою авторів та прагматичною спрямованістю тексту» [6: 131]. Дане визначення вмотивовує залежність композиційної організації від структури комунікативно-когнітивних процесів. Композиційна структура німецьких наукових текстів залежить від жанру, оскільки акцентуються комунікативні процеси та принципи використання мовних засобів в залежності від контексту. Обов'язковими комунікативно-прагматичними блоками академічного жанру вважаються: **характеристика теми / предмета дослідження, історія питання, визначення цілей та завдань дослідження, формулювання проблеми, висунення гіпотези, доведення, опис експерименту, науковий прогноз** [9: 71].

На мовному рівні кожен зі згаданих блоків репрезентується субтекстом адресації. Субтекст адресації втілює нове знання, яке прагматично коректується у процесі свого відображення адресату [2: 221]. Було виокремлено три види маркерів чи операторів, які виражають субтекст адресації: композиційно-орієнтуючі, делімітуючі та мисленнево-активізуючі оператори [2: 222]. При аналізі німецьких наукових текстів академічного жанру були виявлені у кожному комунікативно-прагматичному блоці велика кількість композиційно-орієнтуючих маркерів,

завдання яких полягає в навігаційній орієнтації адресата по тексту. Автор крок за кроком знайомить адресата зі своїм дослідженням, а оскільки воно об'ємне за обсягом і адресат може втратити нитку послідовності, використані автором композиційно-орієнтуючі маркери полегшать адресату адекватне сприйняття наукового тексту.

(1) Im Rahmen der Arbeit wurden Fallstudien durchgeführt, auf die *im Folgenden* näher eingegangen wird. *Im Anschluss* erfolgt eine Konkretisierung der Fragestellung [Anz, S. 13].

(2) *Wie in der Einleitung bereits angeführt*, kommt es im Zuge der Globalisierung zu einer Transformation bestehender Strukturen und gewinnen Cluster bzw. räumliche Produktions-und Innovationssysteme an Bedeutung [Anz, S. 18].

(3) *Im folgenden Kapitel* wird das Verständnis von Innovation vertieft [Anz, S. 23].

(4) *Ein weiterer Aspekt*, der lange Zeit wenig Berücksichtigung fand, war die Bedeutung von Macht für die Entwicklung von Clustern [Anz, S. 30].

(5) Diese Schritte schließen sich direkt an *den letzten Waschschrift (3.3.8.)* an [Muck, S. 24].

(6) *In einem weiteren Schritt* werden die Grenzen der Aussagekraft der Ergebnisse beschrieben [Sippel, S. 177].

До стандартних композиційно-орієнтуючих маркерів, які прошивають усю текстову тканину та використання яких є запорукою функціонування таких текстових категорій, як цілісність та діалогічність, слід віднести маркери ретроспективного: *wie bereits erwähnt, siehe oben, wie bereits unter 3.1 beschrieben, wie in den vorangehend beschriebenen Experimenten, wie eingangs erläutert*; та перспективного характеру: *weiterhin, siehe unten, in weiteren Experimenten, im Folgenden, ein weiterer Aspekt, ein weiterer Schritt*.

Делімітуючих операторів, які слугують для свідомого обмеження автором предмету дослідження [2: 222], у німецьких текстах академічних жанрів була виявлена незначна кількість.

(7) *Der Versuch einer weiteren Eingrenzung mittel Mikrosatellitenanalyse war nicht aussagekräftig, da eine nicht informative Allelverteilung vorlag* [Muck, S. 67].

(8) *Ein Vergleich der Ergebnisse mit anderen Studien ist nicht möglich, da solch eine Untersuchung bisweilen noch nicht beschrieben wurde* [Hoffmann, S. 107].

Метою мисленнєво-активізуючих операторів є акцентування логіки викладу, покрокового роздуму, аргументації та висновків, залучення адресата до наукового діалогу та переконання в істинності висунутого положення.

(9) *Deshalb war zusätzlich zu der zeitabhängigen Stoffübertragung auch der initiale, erste Durchtritt der Teststoffe von Interesse* [Hoffmann, S. 107].

(10) *Die in den Abschnitten 4.1.2 und 4.1.4 präsentierten Ergebnisse zeigen, dass eine vergleichbare Menge Wasserdampf bei den eingestellten Versuchsbedingungen über die Hohlfasermembranen PP und PMP treten* [Hoffmann, S. 107].

(11) *Zusammenfassend aus den geschilderten Ergebnissen und Erkenntnissen können folgende Punkte als Schlussfolgerung dieser Arbeit festgehalten werden ...* [Hoffmann, S. 118].

Проведений аналіз підтверджує, що субтекст адресації та його оператори виконують прагматичні установки в німецьких текстах академічних жанрів, віддзеркалюючи його композиційно-прагматичну структуру та скеровуючи увагу адресата. Мовні оператори покликані маркувати композиційне розгортання наукового тексту та оформлювати етапи евристичного мислення вченого, таким чином вони відображають мовленнєву поведінку дослідника в умовах наукового діалогу. Подальшу

перспективу дослідження субтексту адресації ми вбачаємо у його виявленні та аналізі на матеріалі текстів інших функціональних стилів.

Література

1. Баженова Е.А. Политекстуальность научного текста / Е.А. Баженова // Стереотипность и творчество в тексте [межвузовский сб. науч. трудов]. – Пермь: Издательство Пермского государственного университета, 1999. – С. 66-91.
2. Баженова Е.А. Прагматические единицы научного текста. – [Электронный ресурс] / Е.А. Баженова. – Режим доступа: <http://philologicalstudies.org/dokumenti/2007/vol2/20.pdf>
3. Болотнова Н.С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезариус / Н.С. Болотнова. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 384 с.
4. Гаибова М.П. Прагмалингвистический анализ художественного текста / М.П. Гаибова. – Баку : АГУ, 1986. – 88 с.
5. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 464 с.
6. Крижановская Е.М. Коммуникативно-прагматическая структура научного текста как результат реализации системы прагматических установок / Е.М. Крижановская // Актуальные проблемы русистики / Тезисы докл. Междунар. науч. конф. – Екатеринбург, 1997.-С. 131-133.
7. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница, Нова Книга, 2009. – 272 с.
8. Теория текста: учебное пособие / Ю.Н. Земская, И.Ю. Качесова, Л.М. Комиссарова, Н.В. Панченко, А.А. Чувакин [под ред. А.А. Чувакина]. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 224 с.
9. Чернявская В.Е. Интерпретация научного текста / В.Е. Чернявская. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.

Джерела

1. Anz M. Entstehung von Clustern unter Berücksichtigung der Effekte regionalisierter Innovationspolitik: Dissertation zur Erlangung des wissenschaftlichen Grades Doctor rerum naturalium / Anz Michael. – Dresden, 2009. – 288 S.
2. Hoffmann N. Zur Frage der Stofftransporteigenschaften von Oxygenatorhohlfasermembranen bezüglich der Durchlässigkeit für Fluide und Narkosegase: Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Medizin / Hoffmann Nicolas. – Aachen, 2009. – 138 S.
3. Muck S. Molekularzytogenetische Charakterisierung einer interstitiellen Deletion 4q bei einem Patienten mit Verdacht auf Rieger-Syndrom: Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades Doktor der Medizin / Muck Stephan. – Halle-Wittenberg, 2008. – 80 S.
4. Sippel M. CD im Rahmen von Nord-Süd-Städtepartnerschaften – Potenzial zur Reduktion von Transaktionskosten: Promotionsschrift zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors / Sippel Maike. – Flensburg, 2007. – 216 S.